

ÖVERKLAGANDE

KLAGANDE

Skydda Skogen

Postadress: David van der Spoel, Rabeniusvägen 3A,
756 55 Uppsala

Mobil: 070-315 70 44

E-post: info@skyddaskogen.se

Organisationsnummer (Skydda Skogen): 802445 - 0168

MOTPART

Skogsstyrelsen

Skeppsbron 2, 553 29 Jönköping

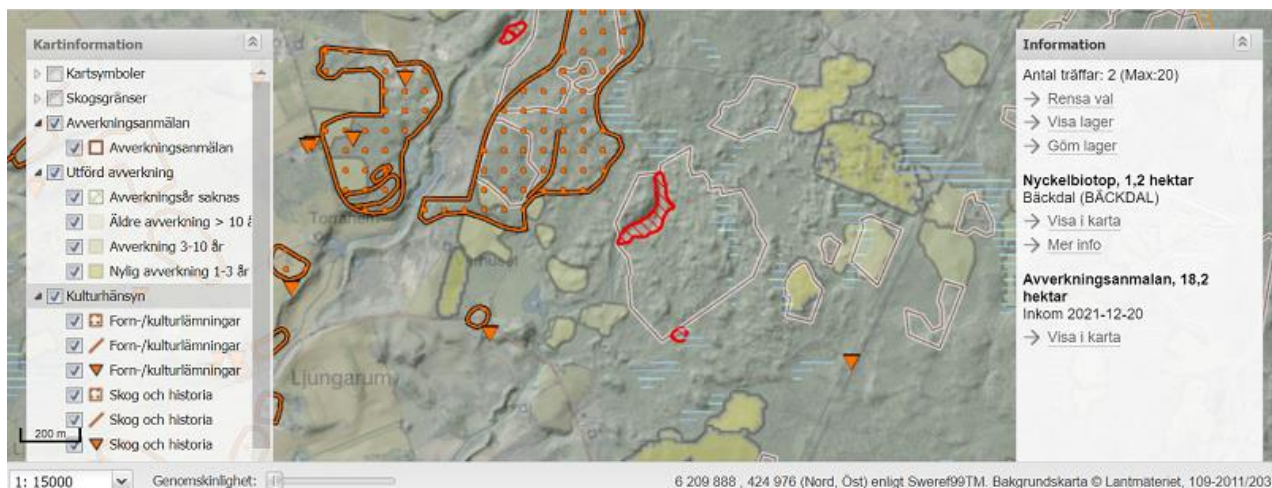
036-35 93 00 (vxl)

skogsstyrelsen@skogsstyrelsen.se

ÖVERKLAGAT BESLUT

Skogsstyrelsens (Skånes distrikt) beslut 2022-01-27 angående ärendenr A 73542-2021

Tillstånd till avverkning i ädellövskog på fastigheten Hässleholm LJUNGARUM 4:6.

Ansökan om tillstånd till avverkning i ädellövskog berör skogen i den centrala delen av kartan. En nyckelbiotop finns i den nordvästra delen av skogen. Även en mindre nyckelbiotop gränsar till skogen i söder.

OMRÅDETS BAKGRUND

Den aktuella skogen gränsar till stor del till avverkade eller "föryngrade" områden med bara yngre träd. På 1960-talet fanns här ett större sammanhängande skogsområde, enligt flygfoto från

Enligt Skogsstyrelsens tjänsteanteckning (2022-01-27) anger ombudet att de tänkt lämna en 10-20 meter bred kantzon runt nyckelbiotopen där det blir som bredast vid de fuktiga delarna. Enligt Naturvårdsverket och Fiskeriverket (2008) krävs i regel 15–40 m kantzon för att minska de negativa effekterna av skogsbruk.

Arup, Ekman m.fl. (1997) konstaterar bland annat att om blek kraterlav finns i skogen hittar man i regel i genomsnitt även 7-8 andra rödlistade lavar. Trots det har ingen ny inventering skett av nyckelbiotopen på drygt elva år och inte alls i omkringliggande avverkningsaktuella skog.

Den avverkningsaktuella skogen gränsar dessutom i södra delen till en mycket liten nyckelbiotop (N 2253-1994) med alsumpskog motsvarande 0,2 ha. Skogsstyrelsen skriver att där finns allmänt-rikligt med lövträdssockel (Skogsstyrelsen, besökt 2022-02-18). Skogsstyrelsens beslut nämner inte den angränsande nyckelbiotopen eller att hänsyn behöver tas till den.

Ädellövskog som ingår i den avverkningsaktuella skogen är en prioriterad naturtyp i EU:s art- och habitatdirektiv och bevarandestatusen för näringsrik bokskog är dålig. Även bevarandestatusen för näringsfattig bokskog bedöms vara ogynnsam (Naturvårdsverket, 2020).

Ädellövskog är också en nationellt prioriterad skogstyp enligt Länsstyrelsens strategi för formellt skydd i Skåne län (2019). Enligt strategin ska skogar med höga naturvärden bevaras från avverkning. Strategins huvudinriktning på kort sikt är att prioritera bevarandeåtgärder för befintliga skogsbiologiska värdekärnor framför utvecklingsmark. Det anses vara mer kostnadseffektivt att bevara befintliga värdekärnor än att tillåta avverkning för att senare återskapa värdefulla områden. Det senare bedöms som mer kostsamt, tidskrävande och även osäkert. En övergripande strävan är att skyddet ska inkludera områden av särskild betydelse för biologisk mångfald och att skogar med höga naturvärden skyddas från avverkning, som skadar naturvärden.

En avverkning skulle öka fragmenteringen, försämra korridorerna och gå i fel riktning vad gäller både arters förmåga att migrera och framtida klimatanpassning.

Det som skrivs ovan är en bakgrund till ärendet. Den främsta grunden till överklagandet gäller dock dels att markägaren brutit i kunskapskrav genom att inte inventera arter och naturvärden samt att Skogsstyrelsens beslut är otillräckligt vad gäller skydd.

SAKEN

Underlåtelse att skydda arter och habitat enligt miljöbalken (1998:808), specificerad i Artskyddsförordningen (2007:845), förtydligat av EU-domstolen 4 mars 2021 (C 473-19 och 474-19) och tillämpat av Mark- och miljööverdomstolen (MÖD M 3276-20) mfl.

Trots att ädellövskog är en av de artrikaste naturtyperna i Sverige har ingen artinventering gjorts av markägaren. Det ställs kunskapskrav på skogsägare som en följd av vägledande domar både i Sverige och i EU. Skogsstyrelsen har trots det inte haft några erinringar eller gjort egna inventeringar i den avverkningsaktuella skogen (bortsett från i den nordvästra nyckelbiotopen).

Enligt Artskyddsförordningen ska djur skyddas, inte minst vid fortplantning. Fåglar får inte störas/dödas och ägg får inte förstöras. Trots detta saknar beslutet helt sådana hänvisningar och restriktioner.

Det finns ingen precisering i beslutets formulering som är mycket allmän hållen och det enda som sägs är egentligen att skärmträd inte får avverkas innan "tillräcklig föryngring" skett. Det anges ingen tidsaspekt. I intilliggande områden återstår inga skärmträd.

Sökande har i ansökan (punkt G4) angett att äldre/grova lövträd ska sparas. Detta saknas dock i beslutet och därmed också en angivelse om minsta bedömt antal träd.

Tre punkter finns i Skogsstyrelsens tjänsteanteckning (2022-01-27) med refererat av handläggaren som inte har tagits upp i beslutet och därför saknas rättslig betydelse. Detta gäller inte minst kantzonens bredd mot nyckelbiotopen, men inte ens om detta hade tagits upp i själva beslutet hade de angivna måtten varit tillräckliga enligt biologisk expertis.

Nyckelbiotopen (N 2253-1994) nämns inte alls i beslutet (men finns nämnd av sökanden som hänsyn av bäckdråg/ravin samt i tjänsteanteckningen ovan). Biotopen har tolv naturvårdsarter varav två rödlistade, bl.a. den sårbara och ytterst känsliga bleka kraterlaven finns där.

Utöver att inte ha tagits upp i beslutet har nyckelbiotopens aktuella bredd och läge inte uppdaterats. Jämfört med 1994 hade nyckelbiotopen breddats till 2010 vilket är naturligt – därtill fanns fler arter. Nu är det 2022.

YRKANDEN

Vi yrkar i första hand att:

1. Skogsstyrelsens beslut om tillstånd undanröjs
2. Skogsstyrelsen ska tillse att lagenlig undersökning av områdets naturvärden och kartläggning av arter ska ske innan ny ansökan kan anses göra underlag till nytt beslut. Undersökningen bör även täcka in naturvårdsarter i form av marksvampar under hösten.

Om domstolen inte bifaller dessa yrkanden yrkas att ärendet återförvisas till Skogsstyrelsen så att preciseringar av skydd tas med i beslutet, bland annat gällande skyddszon (kantzon) till nyckelbiotopen som inte nämns i beslutet.

Om inte heller det yrkandet bifalles yrkas att inga skogsbruksåtgärder (för att använda EU-domstolens begrepp) får ske under fåglarnas häckningstid och andra arters fortplantningsperiod.

MOTIVERING OCH GRUNDER

Någon kartläggning eller utredning av vilken påverkan de anmälda skogsbruksåtgärderna kan bedömas få på skogens naturvärden har inte gjorts, vare sig det gäller påverkan på arternas bevarandestatus eller påverkan på deras trender.

Detta är särskilt anmärkningsvärt då blek kraterlav (VU), som finns i nyckelbiotopen, indikerar att fler rödlistade arter kan finnas i lokalen eller i dess närhet. I en sammanställning i boken (Arup, Ekman m.fl., 1997) kan man utläsa att på lokaler med blek kraterlav förekommer i snitt 7-8 andra rödlistade lavar (totalt undersöktes 896 lokaler). Arten är krävande med avseende på både miljö och substrat. Den förekommer enbart på lokaler med mycket lång kontinuitet.

Naturvårdsverket har vägledningarna naturtyperna näringsfattig/näringsrik bokskog (9110, 9130) i habitatdirektivets bilaga 1 (Naturvårdsverket 2012a, 2012b).

De ovan nämnda naturtyperna har dålig/ogynnsam bevarandestatus bl.a. i Danmark och Sverige och då Sverige har en ansenlig del av Europas skogsmark har vi ett särskilt ansvar för naturtyperna som förekommer här (Naturvårdsverket, 2020).

Statusen är vidare otillfredsställande för större delen av Europa (EEA, 2020).

Skogsstyrelsen skriver i ett pressmeddelande (2022-02-10) att skogsägare behöver ta mer hänsyn till fridlysta arter. Där går bland annat att utläsa följande:

De förändringar som domarna leder till innebär bland annat att:

- Skogsägaren är skyldig att visa hänsyn till samtliga vilda fågelarter på individnivå eftersom alla vilda fåglar är fridlysta enligt artskyddsförordningen.
- Skogsägaren är också skyldig att ta hänsyn till en rad andra fridlysta växter och djur vid skogsbruksåtgärder.
- Inför en avverkning är skogsägaren skyldig att skaffa den kunskap som behövs för att inte fridlysta arter ska påverkas på ett sätt som strider mot lagen.
- Skogsstyrelsen kommer i högre utsträckning än tidigare att behöva begära in kompletterande underlag och utredningar av skogsägaren gällande fridlysta arter som kan påverkas negativt.

Med hänvisning till rådets direktiv 92/43/EEG av den 21 maj 1992 om bevarande av livsmiljöer samt vilda djur och växter, artskyddsförordningen (2007:845) samt reglerna om samråd i miljöbalken (1998:808) åtgärder 12 kap 6 § bör inga skogliga åtgärder få ske innan inventering av arter och naturvärden har skett under erforderlig del av växtsäsong och häckningstid.

Den som vill avverka har ansvar att visa tillräcklig kunskap om de skogliga åtgärdernas effekter på naturmiljön i enlighet med vad som anges i miljöbalken 2 kap. 1 § ” *alla som bedriver eller avser att bedriva en verksamhet eller vidta en åtgärd skyldiga att visa att de förpliktelser som följer av detta kapitel iakttas*” (bevisbörda), samt i miljöbalkens 2 kap. 2 § där det anges ”*Alla som bedriver eller avser att bedriva en verksamhet eller vidta en åtgärd skall skaffa sig den kunskap som behövs med hänsyn till verksamhetens eller åtgärdens art och omfattning för att skydda människors hälsa och miljön mot skada eller olägenhet.*” (kunskapskrav).

I miljöbalkens portalparagraf 1 kap. 1 § anges ”*Miljöbalken ska tillämpas så att den biologiska mångfalden bevaras*”.

Miljöbalken gäller parallellt med skogsvårdslagen.

Vidare i miljöbalken om bevisbörda (2 kap. 1 §), kunskapskravet (2 kap. 2 §) samt till 1 kap. 1 § om bevarandet av biologisk mångfald.

Skogsstyrelsen har också nyligen poängterat offentligt att markägaren har ansvar för att kunskap finns om arter och naturvärden i områden man vill avverka.

Inte bara avsiktlig störning

Vad gäller "avsiktligt" framgår av EU-domstolen (4 mars 2021) i punkt 53 (sid 11/15) om artikel 12 i livsmiljödirektivet att förbuden gäller även om inte syftet är att störa eller som domstolen uttrycker det; "*De förbud som anges i artikel 12.1 a-c i livsmiljödirektivet är således tillämpliga på åtgärder såsom skogsbruksåtgärder eller markexploatering, vilkas syfte uppenbart är ett annat än avsiktlig fångst, dödande eller störning av djurarter eller avsiktlig förstörelse och insamling av ägg.*"

Förbuden gäller alltså även om inte syftet är att direkt döda eller skada, exempelvis fåglar, men att aktiviteten får eller kan få den konsekvensen (*dolus eventualis*). Det kan behövas tilläggas att Artskyddsförordningens §4 punkt 2 motsvarar livsmiljödirektivets 12.1.b.

När det gäller fåglar har EU-domstolen som nämnts i sin dom 4 mars 2021 underkänt svensk praxis i ett beslut gällande fågeldirektivet och två om art- och habitatdirektivet och därtill förtydligande i 88 punkter;

Domstolen underkänner en praxis som fortfarande fullt ut tillämpas av Skogsstyrelsen.

Artskyddsförordningens 4 § samt även 6, 7, 8, 9 §§

4 § gäller skydd av fåglar och djur. 6 § gäller bland annat kräldjur och groddjur som inte går att inventera under vinterhalvåret av naturgivna orsaker.

7 § gäller vissa växter samt 8-9 §§ gäller kärlväxter, mossor, lavar, svampar och alger. Även här finns det åtskilliga arter som av naturgivna orsaker inte kan kartläggas under vintern.

En inventering under växtsäsong är nödvändig,

Vi vet inte vilka arter som finns i området utöver de arter som finns registrerade i nyckelbiotopen: blek kraterlav (VU) och bokvårtlav (NT) samt signalarterna skogsbräsma, klippfrullania, platt fjädermossa, bokfjädermossa, porellor, västlig hakmossa samt bokborre. Därtill de ekologiska ståndsortsindikatorerna rankstarr, skärmstarr och gullpudra.

Troligtvis finns fler naturvårdsarter att finna. År 2010 tillkom artfynd som inte noterades 1994 och nu har ytterligare drygt elva år passerat. Skogsstyrelsen äger begreppet nyckelbiotoper men om myndigheten abdikerat från uppgiften att ha aktuell artstatus så kan inte även markägaren avhända sig det ansvaret.

Naturvårdsarter

Med naturvårdsarter menas arter som i övrigt är extra skyddsvärda i sig eller som är särskilt viktiga ur ett naturvårdsperspektiv och vars förekomster indikerar skogar med höga naturvärden och därigenom även andra värdefulla arter (signalarter).

EU-domstolens avgörande – svensk praxis underkänd

Vi påminner Skogsstyrelsen om EU-domstolens dom av 4 mars 2021 (C 473-19 och 474-19) där följande beslut fattats (totalt 88 punkter).

- Artikel 5 i Europaparlamentets och rådets direktiv [2009/147/EG](#) av den 30 november 2009 om bevarande av vilda fåglar ska tolkas så, att den utgör hinder för en nationell praxis enligt vilken förbuden i denna bestämmelse endast omfattar sådana arter som är förtecknade i bilaga I till detta direktiv eller som är hotade på någon nivå eller som har en långsiktigt vikande populationstrend.
- Artikel 12.1 a–c i rådets direktiv [92/43/EEG](#) av den 21 maj 1992 om bevarande av livsmiljöer samt vilda djur och växter ska tolkas så, att den utgör hinder för en nationell praxis enligt vilken förbuden i denna bestämmelse, för det fall mänsklig verksamhet såsom skogsbruksåtgärder eller markexploatering uppenbart har ett annat syfte än att döda eller störa djurarter, endast är tillämpliga om det finns en risk för att berörda arters bevarandestatus påverkas negativt. Artikel 12.1 a–c i direktiv ska vidare tolkas så, att skyddet enligt denna bestämmelse inte upphör att gälla för arter som har uppnått gynnsam bevarandestatus.
- Artikel 12.1 d i direktiv [92/43](#) ska tolkas så, att den utgör hinder för en nationell praxis som innebär att om kontinuerlig ekologisk funktionalitet i den berörda artens livsmiljö i ett enskilt område – trots försiktighetsåtgärder – direkt eller indirekt går förlorad genom skada, förstörelse eller försämring, orsakad av den aktuella åtgärden separat eller i kombination med andra åtgärder, så aktualiseras förbudet i den bestämmelsen först om den berörda artens bevarandestatus riskerar att försämrans.

Förhandsavgörandet ovan innebär för Sveriges del ett hinder mot Skogsstyrelsens tidigare förfarande, då man undvek prövning mot livsmiljödirektivens undantagsregler i de fall man ansåg att avverkningen i sig inte utgjorde något hot mot artens bevarandestatus.

Se även Mark- och miljööverdomstolens dom i målet om *Välen* (M 3276-20), där domstolen tillämpade EU-domstolens förhandsavgörande och uttalade att: *”Utgående från det synsätt som EU-domstolen tillämpat i ovan nämnda förhandsavgörande kan, precis som mark- och miljödomstolen anför, inverkan på skyddade arters bevarandestatus vägas in först vid bedömningen av om dispens kan medges enligt artskyddsförordningen.”* En bedömning av bevarandestatus eller populationstrend medger med andra ord inte någon rätt att undvika prövning mot reglerna om dispens.

Skogsstyrelsens beslut strider mot såväl Miljöbalk som Artskyddsförordning och Skogsvårdslagen.

SVERIGES MILJÖMÅL

1999 antogs 15 miljömål. Vad gäller avverkningen som målet gäller berörs flera mål (se nedan) men främst målet Levande skogar.

Miljömål 12: Levande skogar

"Skogens och skogsmarkens värde för biologisk produktion ska skyddas samtidigt som den biologiska mångfalden bevaras samt kulturmiljövärden och sociala värden värnas". Ordet "samtidigt" är alltså ett villkor.

Följande preciseringar skulle uppnås inom en generation:

- Skogsmarkens egenskaper och processer

Skogsmarkens fysikaliska, kemiska, hydrologiska och biologiska egenskaper och processer är bibehållna.

- Ekosystemtjänster

Skogens ekosystemtjänster är vidmakthållna.

- Grön infrastruktur

Skogens biologiska mångfald är bevarad i samtliga naturgeografiska regioner och arter har möjlighet att sprida sig inom sina naturliga utbredningsområden som en del i en grön infrastruktur.

- Gynnsam bevarandestatus och genetisk variation

Naturtyper och naturligt förekommande arter knutna till skogslandskapet har gynnsam bevarandestatus och tillräcklig genetisk variation inom och mellan populationer.

- Hotade arter och återställda livsmiljöer

Hotade arter har återhämtat sig och livsmiljöer har återställts i värdefulla skogar.

- Främmande arter och genotyper

Främmande arter och genotyper hotar inte skogens biologiska mångfald.

- Genetiskt modifierade organismer

Genetiskt modifierade organismer som kan hota den biologiska mångfalden är inte introducerade.

- Bevarade natur- och kulturmiljövärden

Natur- och kulturmiljövärden i skogen är bevarade och förutsättningarna för fortsatt bevarande och utveckling av värdena finns.

- Friluftsliv

Skogens värden för friluftslivet är värnade och bibehållna.

Indikatorerna för måluppfyllelse kompletterades av Skogsstyrelsens rapport 2019/1

- Skogsmarkens egenskaper; (10 indikatorer varav 5 nya)

Hotade arter (13 indikatorer varav 8 nya)

Bevarande av natur- och kulturmiljövärden (4 indikatorer varav 3 nya)

Friluftsliv (6 indikatorer varav 4 nya)

Miljömål 16: Ett rikt växt- och djurliv

Till miljömålsystemet från 1999 lades 2005 till ett 16:e mål som liksom övriga här nämnda mål skulle ha uppnåtts 2020 (så blev inte fallet). Riksdagens definition av miljömålet är:

”Den biologiska mångfalden ska bevaras och nyttjas på ett hållbart sätt, för nuvarande och framtida generationer. Arternas livsmiljöer och ekosystemen samt deras funktioner och processer ska värnas. Arter ska kunna fortleva i långsiktiga livskraftiga bestånd med tillräcklig genetisk variation. Människor ska ha tillgång till en god natur- och kulturmiljö med rik biologisk mångfald, som grund för hälsa, livskvalitet och välfärd.”

Här skriver man dock att:

Många arter och naturtyper utvecklas negativt och riskerar att försvinna på sikt.... Att lyckas behålla biologisk mångfald är avgörande för att ekosystemen ska fungera

Här tar man också upp FN-konventionen för biologisk mångfald (Riokonventionen 1992, se nedan) och vad Sverige har åtagit sig. Angående skyddad produktiv skog nämns att bara 6% av den produktiva skogen är formellt skyddad i nationalpark, naturreservat, naturvårdsområde eller Natura 2000 (SCB, 2021). Om bevarandestatus skriver man vidare:

”I Sverige har 80 % av naturtyperna som listas i EU:s art- och habitatdirektiv inte gynnsam bevarandestatus. I gräsmarker, skog och hav återfinns flera naturtyper som har utsatts för stor negativ påverkan, vilket minskat dess kvalitet.”

FN:s konvention om biologisk mångfald

FN:s konvention om biologisk mångfald (CBD) antogs i Rio de Janeiro 1992. Sverige skrev under 1993. Här ska bara nämnas att man 2010 antog 20 delmål (Aichimål) och att man i vid digitalt möte i oktober 2021 där Sverige deltog och bland annat refererade IPBES (forskarpanel för biologisk mångfald och ekosystemtjänster) som konstaterat att ekosystemen hamnar i obalans, arter försvinner och den genetiska variationen minskar i stor skala och snabb takt. Regeringen (12 oktober 2021) rapporterade också att 30 % av land och hav ska skyddas men att även skyddet av biologisk mångfald i övriga 70 % krävs, bland annat med naturbaserade lösningar. Man kom även in på slutsatser som IPCC (FN:s klimatpanel) och IPBES (FN:s forskarpanel för biologisk mångfald och ekosystemtjänster) tidigare kommit fram till att klimat påverkar biologisk mångfald och omvänt. Regeringens sammanfattning avslutas med:

”Arter och ekosystem hinner inte anpassa sig när klimatet ändras i en allt snabbare takt”

Det skriver alltså regeringen 12 oktober 2021 och nämner också att skadade ekosystem tar upp mindre koldioxid.

Agenda 2030 för hållbar utveckling

Antogs av FN i september 2015 och av alla medlemsstater (alltså även Sverige). Av 17 globala mål för hållbar utveckling gäller mål 15 (Regeringskansliet, 2018):

Ekosystem och biologisk mångfald om att skydda, återställa och främja ett hållbart nyttjande av landbaserade ekosystem, hållbart bruka skogar, hejda och vrida tillbaka markförstöringen samt hejda förlusten av biologisk mångfald.

Delmål 15.2 tar upp att främja hållbart skogsbruk och delmål 15.5 hur skydda den biologiska mångfalden och naturliga livsmiljöer.

Bernkonventionen och EU-rätten

Bernkonventionen om skydd av europeiska vilda djur och växter antogs 1979, gällde från 1982 och skrevs under av Sverige 1983.

Denna skrevs under av främst europeiska men även afrikanska stater, bland annat då man hade gemensamt intresse av att skydda flyttfåglar men även gränsområden. Kapitel II har dock rubriken Skydd av miljöer(habitat) och kapitel III Skydd av arter. Här finns stora likheter med EU:s dåvarande fågeldirektiv som kom ungefär samtidigt (79) och senare art- och habitatdirektivet (92). Dessa senare togs dock av EG innan Sverige gick med i EG (EU) 1995. Således hade vi långt innan inträdet förbundit oss att följa Bernkonventionen vad gäller skydd av vilda djurs och växters miljö, och då inte bara där listade arter. Skydd av hotad naturlig miljö gäller generellt.

Artikel 6 i Bernkonventionen (av 24) är snarlik habitatdirektivets (EU) artikel 12 och Artskyddsförordningens ofta citerade §4.

Sverige fick kritik av EU för att man inte implementerade direktiven vilket normalt ska göras inom två år. 2007 kom Artskyddsförordningen men 4 mars 2021 konstaterar EU-domstolen att vår praxis ändå inte följer denna och direktiven. Domstolens förtydligande punkter och tre beslut har nu börjat få verkan i rättsväsendet men än så länge inte i den mest dedikerade myndigheten; Skogsstyrelsen).

Rödlistade arter i Sverige 2020

Även om detta i viss mån är integrerat i utvärdering av miljömål nämns följande korta utdrag.

Rödlistade arter; 2 249 är hotade och 4746 rödlistade; av dessa hör drygt hälften till skogen och då i synnerhet i ädellövskog (ArtDatabanken, 2020)

Rödlistningskriterierna baseras på IUCN:s rödlistningskriterier (www.iucn.org) och revideras vart femte år.

Av de bedömda arterna klassificerades 2 249 som hotade (kategori CR, EN och VU) och 4746 som rödlistade (inkluderar även NT, RE och DD). Andelen rödlistade arter av antalet bedömda är 21,8%, vilket är en ökning jämfört med tidigare år och visar på en negativ trend för den biologiska mångfalden i Sverige.

Drygt 50 % av rödlistade arter förekommer i skogen (Rödlistade arter i Sverige, sid 15)

Fåglar, skalbaggar, fjärilar och mossor är exempel på organismgrupper med reella försämringar jämfört med 2015. Det som påverkar flest rödlistade arter är markanvändningen inom jord- och skogsbruket där påverkansfaktorerna avverkning och igenväxning är de viktigaste faktorerna.

Anmärkning; CR=Akut hotad, EN=starkt hotad, VU=sårbar, NT=Nära hotad, RE=nationellt utdöd, DD=kunskapsbrist

Referenser

Artdatabanken (2020). Rödlistade arter i Sverige 2020. SLU, Uppsala; <https://www.artdatabanken.se/globalassets/ew/subw/artd/2.-var-verksamhet/publikationer/31.-rodlista-2020/rodlista-2020>

Artdatabanken (2021). Artfaktablad. <https://artfakta.se/naturvard>

ArtDatabanken (besökt 2022-02-18). Blek kraterlav; <https://artfakta.se/naturvard/taxon/gyalecta-flotowii-734>

Arup, U., Ekman, S. m.fl. (1997). Skyddsvärda lavar i sydvästra Sverige. Lund: SBF-förlaget, 276 sidor.

C-473/19, Domstolens dom den 4 mars 2021, Föreningen Skydda Skogen (C-473/19 and C-474/19) ECLI:EU:C:2021:166; <https://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?language=sv&td=ALL&num=C-473/19>

C-474/19, Naturskyddsföreningen i Härryda och Göteborgs Ornitologiska Förening (C-474/19), se mål C-473/19; <https://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?lgrec=fr&td=%3BALL&language=en&num=C-474/19&jur=C>

Claes Ingvert (2017). Ädellövskogens gömda dolda svampar.

EEA (2020). State of nature in the EU - Results from reporting under the nature directives 2013-2018. EEA rapport 10/2020, 140 sidor: <https://www.eea.europa.eu/publications/state-of-nature-in-the-eu-2020/>

EEA (2019). Luzulo-Fagetum beech forests (bevarandestatusen för 9110 näringsfattig bokskog är ogynnsam/fattig i Sverige): <https://eunis.eea.europa.eu/habitats/10185>

EEA (2019). Asperulo-Fagetum beech forests (bevarandestatusen för 9130 näringsrik bokskog är dålig i Sverige): <https://eunis.eea.europa.eu/habitats/10187>

Eide, W. m.fl. (red.) (2020). Tillstånd och trender för arter och deras livsmiljöer – rödlistade arter i Sverige 2020. SLU Artdatabanken rapporterar 24. SLU Artdatabanken, Uppsala; <https://www.artdatabanken.se/globalassets/ew/subw/artd/2.-var-verksamhet/publikationer/32.-tillstand-och-trender-2020/tillstand-trender.pdf>

Mark- och miljööverdomstolen (2021-07-12). Dom mål nr. M 3276-20; <https://www.domstol.se/globalassets/filer/domstol/markochmiljooverdomstolen/avgoranden/2021/m-3276-20-dom-2021-07-12.pdf>

Skogsstyrelsen (2022-02-10). Efter nya domar – skogsägare behöver ta mer hänsyn till fridlysta arter; <https://www.skogsstyrelsen.se/nyhetslista/ny-sidaefter-nya-domar-skogsagare-behover-ta-mer->

[hansyn-till-fridlysta-arter/?fbclid=IwAR2s2NbR5b0NOTnP1P5iVamVOvRXi7_Wzj7bvDYp_1iNBAf5IEBC7_YZHo](https://www.scb.se/hansyn-till-fridlysta-arter/?fbclid=IwAR2s2NbR5b0NOTnP1P5iVamVOvRXi7_Wzj7bvDYp_1iNBAf5IEBC7_YZHo)

Länsstyrelsens i Skåne (2019). Strategi för formellt skydd av skog i Skåne län (Reviderad version 2019):

[https://www.lansstyrelsen.se/download/18.4dc15f2816a53b76de72a8c5/1617095398074/2019-Sk%C3%A5nska_strategin_skydd_skog_20190506\(rapport\).pdf](https://www.lansstyrelsen.se/download/18.4dc15f2816a53b76de72a8c5/1617095398074/2019-Sk%C3%A5nska_strategin_skydd_skog_20190506(rapport).pdf)

Naturvårdsverket (2020). Sveriges arter och naturtyper i EU:s art- och habitatdirektiv - Resultat från rapportering 2019 till EU av bevarandestatus 2013-2018;

<https://www.naturvardsverket.se/om-oss/publikationer/6900/sveriges-arter-och-naturtyper-i-eu-art--och-habitatdirektiv>

Naturvårdsverket (2012a). Vägledning för svenska naturtyper i habitatdirektivets bilaga 1: näringsfattig bokskog;

<https://www.naturvardsverket.se/contentassets/cd497005d9a74a5f829c11f54849bb0b/vl-9110-naringsfattigbokskog-maj-12.pdf>

Naturvårdsverket (2012b). Vägledning för svenska naturtyper i habitatdirektivets bilaga 1: näringsrik bokskog;

<https://www.naturvardsverket.se/contentassets/cd497005d9a74a5f829c11f54849bb0b/vl-9130-naringsrikbokskog-maj-12.pdf>

Naturvårdsverket & Fiskeriverket (2008). Ekologisk restaurering av vattendrag;

<https://www.havochvatten.se/download/18.64f5b3211343cffddb2800022567/1348912824990/ekologisk-restaurering-av-vattendrag.pdf>

Nitare, J. & Skogsstyrelsen (2019). Skyddsvärd skog – Naturvårdsarter och andra kriterier för naturvärdesbedömning. Stibo Graphic A/S.

Regeringskansliet (2018). Handlingsplan Agenda 2030, 2018–2020. Rapport Fi 2018:3;

<https://www.regeringen.se/49e20a/contentassets/60a67ba0ec8a4f27b04cc4098fa6f9fa/handlingsplan-agenda-2030.pdf>

SCB (2021). Skyddad natur 2020-12-31 (sid. 51);

https://www.scb.se/contentassets/969d343fd8c648529810769f0542f35c/mi0603_2020a01_br_mi41br2101.pdf

Skogsstyrelsen (besökt 2022-02-18). Information om vald nyckelbiotop, ärendebeteckning N 2290-1994; <https://www.skogsstyrelsen.se/skogens-parlor/Nyckelbiotop/?objektid=2871934>

Skogsstyrelsen (2019). Indikatorer för miljö kvalitetsmålet Levande skogar. Skogsstyrelsen Rapport 2019/1;

<https://www.skogsstyrelsen.se/globalassets/om-oss/rapporter/rapporter-2021202020192018/rapport-2019-01-indikatorer-for-miljokvalitetsmalet-levande-skogar.pdf>

Sveriges miljömål (2021-03-31). Ett rikt växt- och djurliv;
<https://www.sverigesmiljomal.se/miljomalen/ett-rikt-vaxt--och-djurliv/>

Sveriges miljömål (2021-03-31). Levande skogar;
<https://www.sverigesmiljomal.se/miljomalen/levande-skogar/>